

A „SZEKULARIZÁLT“ EURÓPA EVANGELIZÁLÁSA

Az európai püspökök VI. szimpozionját előkészítő megbeszélések csaknem egyöntetűen megállapították, hogy a „szekularizáció”, a „szekularizálni” fogalmak semmiképpen sem egyértelműek, nincsenek pontosan körülhatárolva, éppen ezért – mint kulcsszavak – nem alkalmasak Európa jelenlegi vallási helyzetének tanulmányozására. Néha pusztán leíró, semleges jellegűek, máskor meg az elkereszténytelenedés okait nevezik meg velük. A szekularizáció egyrészt jogosnak és üdvösnek tekinthető (vö. GS 36,2; 41,2), amennyiben „minden teremtmény és minden esemény benső törvényeit kutatja, amelyek a dolgokat bizonyos autonómiával irányítják . . .” (Evangelii nuntiandi 55). Mint „szekularizmus” azonban nem fér össze a keresztény hittel, mert: „Úgy képzeled el a világot, hogy benne minden önmagában hordja magyarázatát, anélkül, hogy föltételezni kellene Isten létét. Isten tehát fölösleges, és csak tehertételt jelent” (uo.). Ezért tettük idézőjelbe előadásunk címében a kifejezést, s a következőkben mindenekelőtt az európai vallási helyzet tárgyilagos leírására törekszünk.

ELSŐ RÉSZ: A VALLÁSI HELYZET EURÓPÁBAN

Ne feledjük, hogy éppen a vallás helyzetét illetően jelentős különbségek vannak Európa egyes részei (pl. Kelet- és Nyugat-Európa) között. Ennek ellenére létezik egy egész sor közös érték és értéktelenség az európai kultúrában. Ebből következik, hogy általános akadályok merülnek fel az evangelizálás területén, de pozitív pontok és előjelek is a befogadására.

Az európai helyzet egyik sajátossága (az Atlanti-óceántól az Urálig) a „kereszténység utáni szellem” (post-krétiénté). Az evangelizálás tehát ezen a földrészen „második evangelizálás” lesz, amely – szemben a fiatal népek többségénél alkalmazott „első evangelizálással” – az ateizmussal vagy az agnoszticizmussal találkozik. A még nem keresztény országokkal ellentétben Európa nagyrészt Istentől távol, sőt Isten elméleti és gyakorlati tagadásában él, s ez a tény nincs következmények nélkül az evangelizálásra, annak módszereire és felállítására.

I. A különféle ateizmusok

Európában az evangelizálásnak számolnia kell azzal a ténnyel, hogy életünkben hiányzik az Isten, hogy az elméleti vagy a praktikus materializmus nyomot hagyott a hagyományosan keresztény vidékek életében sőt minden egyes hívőben is. Az ateizmusnak azonban különböző válfajai vannak, s az öregedés, a korrózió jeleit is magán viseli, jóllehet ezt ritkán látják s még ritkábban ismerik el.

1 A tudományos ateizmus

Jellemzője a tudományba (mind a természet-, mind pedig a szellemtudományokba, s főleg a szociológiába), a filozófiai reflexiókba és a technikai haladásba vetett határtalan (vallásos) bizalom. Megrendíthetetlenül bízik az értelem erejében, következésképpen a nevelés hatékonyságában, sőt: mindenhatóságában, amely majd kitermeli a kimondottan tudományra épülő és építő embert.

2. A humanista ateizmus

Következésképpen és radikálisan alkalmazza az elvet: Homo homini Deus (Az ember saját maga Istene). Vagyis: Isten pusztán az ember álmának és képességeinek kivétítése (Feuerbach), elérkezett tehát az idő, hogy ezt az Istent visszahelyezzük „természetes helyére“, az ember szívébe. Ezzel vége lesz minden elidegenedésnek, s Isten teljesen interiorizálódik. Innét a nagy szabadság és büszkeség érzete, amely igen gyorsan túlfűtött tevékenységre, önteltségre és mindennel szembeni beteges felelősségre vezet (az ember képes mindenre, tehát felelős mindenért). Mindez szükségszerűen „értelmi fáradtságot" eredményez, amelyet a sziszifuszi munka vált ki, mivel az embernek saját kezével és egyedül kell felépítenie a világot. Ez az ateista humanizmus olyan eljövendő társadalomról álmodik, „amelyben az emberek szabadok, természetesen jók s ésszerűek, tökéletesen megszabadultak az elidegenedéstől, Isten és úr nélkül csak maguknak élnek. Prometheusziak, luciferiek, szabadok!“ Világos, hogy ebben a humanizmusban Isten halála nem probléma: Isten egyszerűen fölösleges.

3. Visszahatásból eredő ateizmus

Eléggé elterjedt, felszínes és – úgy is mondhatjuk: kisebb kaliberű ateizmus. Az egyházra, mint szervezetre, a papok és főpapok mindennapi életére vonatkozó, homályos eredetű emléktöredékek táplálják. Legfőbb okát valószínűleg abban kell keresni, hogy az egyház a XIX. század folyamán elhanyagolta és magára hagyta a proletariátust, amely osztály – árvaként – egy „fogadott apa“, az antiklerikális szocializmus felé fordult.

4. A praktikus ateizmus

Minden korban létezett, jóllehet egyes századokban gátat vetett neki a társadalmi nyomás. Az ember minden időben élvezte a mulandó és röpké életű javakat, a lelki restséget valamint a nemtörődömséget a döntő kérdésekben, – kivéve talán halála óráját. A pogányság újra meg újra felütötte fejét. Ma a fogyasztó társadalom praktikus ateizmus – a „panem et circenses“ élvezetei közepette – miért törődne olyan tanítással és erkölccsel, amely óvja ennek a csodás világnak a veszélyeitől? A „mindent, de azonnal“ kultusza ez, vagy pedig a sürgős felejtésé, ha valami szenvedést kellett tapasztalnia.

II. Az ateizmus gyengeségei

A tudományos ateizmus azonban kifárad „az emberi jelenségek magyarázatában (leírásában!) anélkül, hogy valaha is képes lenne feltárni értelmüket. Csupán az emberi organizmus és magatartás empirikusan meghatározható elemeinek és a ráható tényezőknek ismerete finomodik, nem pedig a szellem, szabadság, amely mindezeket egybefoghatja. Az ember saját tudásának tárgyává válik, de megtiltja magának, hogy alanyként szerepeljen és léphessen föl. Mintha legfőbb gondja az lenne, hogy belefúlassza magát a magyarázatokba, és elfojtson minden ígényt az egész értelmének megértésére. Ezt mint ártalmas és fölösleges kérdést, lefokozta“ (G. Martelet: 2000 ans d'Église en question, Cerf 1985).

De minek a nevében teszi magát az ember minden dolgok mércéjévé? „Szadunk történelme nem igazolja, hogy 'Isten halála' az ember halálát jelenti? Tagadhatatlan, hogy csábít az ígéret, amely prometeuszi jövőt állít az ember elé. De milyen tényekre s tapasztalatokra alapozható?“ (L. Moulin)

M. Clavel tovább megy. A „modernség“ bajainak szinte dermesztő analízisében megállapítja az Isten nélküli ember csődjét. Ce que je crois (Amit hiszek) c. művében saját tapasztalatából indul ki, de a tudomány – sokszor rejtett – történelmének függvényeként végzi kutatását, s így sokak nevében beszél. Tanúságot tesz a CREDO-ból eredő meztelen igazság mellett: „az ember nem létezhet Isten nélkül.“ Nemcsak a jelen csődjére hivatkozik, arra tudniillik, hogy „az ember nem képes önmagát létrehozni“, hanem a történelmi tényre is: „az ember nem hozhatta létre saját magát“ (Ce que je crois, Szasset 1975). „Tételelem egyszerű, radikális, kopernikuszi, – folytatja Clavel. Azt állítom, hogy az embert az emberiség, vagyis saját maga tette tönkre. Az ember vesztének oka saját döntésében keresendő: azt hitte, hogy kiölthetja a napot, vagy saját magát teheti helyébe, s ettől halálos beteg lett.“

Súlyos és aggasztó ez a diagnózis nyugati világunk ateizmusáról. Mégis van kiút és remény. „Ha ez az eltévelyedés jelen kultúránkban az emberi szabadság terméke, vissza is terelhető. Bár az ember elvesztette Istennel való kapcsolatának tudatát, nem rombolhatja le annak lehetőségét, s Isten kegyelmével újból megtalálhatja a hozzá vezető utat“ (Martelet i. m.). A hit szerint téves az a tanítás, hogy az ember – saját erejéből – pusztá jóság, s az a tétel is, hogy eleve kárhozatra van ítéelve.

A legveszedelmesebb és kipuhtíthatatlannak tűnő a praktikus ateizmus: az a „lelki kábultság“, amely minden korban létezett, s amelyet maga Jézus vett célba: „Jaj nektek, gazdagok!“ Jaj, azoknak, akik „az élet gondjaival“ elfojtják az ő hívó szavát és üzenetét. Európa evangelizációjának legnehezebb feladata éppen abban áll, hogy megérintse azoknak az embereknek a szívét, akiket hatalmába kaparintott a praktikus ateizmus. Megdöntése mégsem lehetetlen. Ez az ateizmus ugyanis nem egy elméleti rendszer, nem is filozófia vagy valamilyen „szekularizált vallás“. Inkább „lelki üresség“, amely korunkban egyre erősebben a hit egyetlen alternatívájaként jelentkezik.

III. Az emberi értékek és „toxinjalk“

Az európai civilizáció és kultúra számos alapvető emberi értéket hord méhében. Ilyen többek között az ember egyedisége: biológiailag, pszichológiailag és szociológiailag minden emberi lény teljesen egyedi. Ebből következik minden egyes ember méltósága s joga arra, hogy az egész társadalom tisztelje. Szabadságból ered az a jog, hogy az ember megválaszthatja magának konkrét életformáját, s szabadság az alapja az emberek egymás közötti egyenlőségének is, amely kizár minden (vallási, faji, életkori, nembeli stb.) megkülönböztetést. Mindez egész sereg intézményt hozott létre a társadalomban, hogy biztosítsák és formálják ezeket az értékeket.

Közelebről megvizsgálva látjuk, hogy mindezek a humanista értékek alapjában véve laicizált, polgárjogot nyert és szekularizált keresztény értékek. Ezek az intézmények az ember képességeibe és szabadságába vetett bizalomra épülnek. Ennélfogva törekenyek és állandó megújulást igénylő jelenségek. Ebben rejlik az európai civilizáció nagysága, de gyengesége is.

S ne feledjünk el egy másik szempontot sem. Az európai humanizmus ma már nem épül a keresztény világszemléletre, ahol Isten a teremtő és az értékek végső keze. Hiányzik a sarkcsillag: az Abszolútum. A transzcendens Abszolútumhoz való kötődés és kapcsolat nélkül, magukra hagyatva, az európai értékek és humanista elgondolások természetesen választanak ki olyan „mérgeanyagokat“, amelyek lassan megmérgezik az egész szervezetet, s amelyek halálosak lehetnek. Íme néhány példa:

1. Az egyesek jogainak elismerése és előmozdítása kötelezettséget teremt a többiekben és az államban. De a személyes jogok biztosítása féktelen és korlátlan individualizmushoz vezethet: az egyén úgy él, mintha semmivel sem tartozna családjának és a társadalomnak. Így csúszhat át szabadosságba, anarchiába és narcisztikus magatartásba a perszonalizmus, „Európa ékessége“.

2. Egyre igazságosabb törvényekre épülő társadalmat akarunk teremteni, amelyben minden egyes személy egyenlő. Nem ritkán azonban utópiákba fulladunk, ahol minden különbségtétel ki van zárva. Az egyenlőségből egyenlődsi lesz, amely szürke és halálos monotoníába gyengít és sorvaszt mindent.

3. A haza és őseink földjének természetes szeretete szűk nacionalizmusba fordulhat. Önmagában semmi kivetni való sincs abban, sőt jogos, hogy az emberek az államhoz forduljanak. „De ha minden társadalmi réteg szüntelenül élni akar ezzel a jogával, valóságos leviatánt teremtenek az államból, amely talán még nem a ‚Meilleur des mondes‘, se nem ‚1984‘, de nyomorékká teszi a mai embert, aki a jövőben képtelen lesz felnőtt felelősséggel cselekedni“ (L. Moulin). A haladás abszolutizálása hasonlóképpen új istent teremthet: Molochot, akinek mindent fel kell áldozni.

4. A béke föltétel nélküli szeretete helytelen lemondáshoz vezethet (Et propter vitam, vivendi perdere causas, — mondotta Juvenalis); tarthatatlan passzivitáshoz, nihilizmushoz.

5. Egy másik méreganyag a tudomány hallatlan sikereiből eredő mámor. Ez készítette Európát arra, hogy a kísérleti vizsgálódás módszereit kiterjessze az emberre, a kultúrára, a vallásra, etikára, nevelésre, művészetre, erkölcsre, kormányzatra, államra stb., amellyel végzetes áttétel állt be. „Az embernek ugyanis, ahhoz hogy élhessen és fennmaradjon, szüksége van a tartósságra, szilárdságra, biztonságra, az Abszolútra, – vagyis: a Sacrumra. A technológia és a tudomány világát azonban a gyors és állandó elavulás jellemzi: szüntelenül kérdéssé válnak maguk az elvek, a hipotézisek, a megállapítások. Ezt a relativizmust és pluralizmust nem terjeszthetjük ki az emberre annak a veszélye nélkül, hogy el ne színtelenedjen s el ne fonnyadjon” (L. Moulin).

6. Ennek az áttételnek másik következménye Európa népességének összeomlása. Kiöregedő társadalomban élünk, amely felhorkan a legelemibb kötelezettségek hallatára, s nyitva áll képzelt enyhülések irányába.

Athén és Róma civilizációja megszűnt, mert nem tartották tiszteletben létük alapelveit: az athéni demokráciából kiveszett az erény, a római pedig megelégedett a „panem et circenses”-szel. Megtagadták azokat a gyökereket, amelyekből kisarjadtak.

„Más a helyzet Európában: kríziseink tulajdonképpen éltető értékeink törvényes szülőttei, csak túlfűtöttek és elszakadtak forrásuktól. A „toxinok”, amelyek megmérgeznek minket, géniuszunknak logikájában váltak zabolátlanokká és örültekké. Nem remélhetünk tehát gyógyulást valami olyan tantól, amely értékeinken kívül esik: természetünk kivetné, vagy elkorcsosodna. De a homeopátia, betegségünk kifejllesztése sem gyógyíthat meg, mert a rák nem irányíthatja saját magát. Van-e tehát más kiút, mint az, hogy az európai értékek visszataláljanak forrásukhoz: a transzcendens Abszolútumhoz? Képes-e erre az ember saját erejéből?” (L. Moulin) – Lehet-e a mai Európának másban reménye mint a második evangelizálásban?

IV. A narcisztikus személyiség

1. „Narcizmusnak nevezem a jelenlegi individualizmust: megszabadult a XIX. században még uralkodó társadalmi és erkölcsi értékektől, kiszakadt mindenféle transzcendentális keretből, s egy zárt világ ürességében, szándékosan választott magányának burájában a személy radikális autonómiájának mítosza élteti” (L. Moulin).

Hogyan jutottunk el a nyugati civilizáció eme szokatlan és új személyiségének kialakulásához? Tulajdonképpen annak a szabadságnak a terméke, amelynek következtében az egyén kiszabadítja magát minden kötelekből, s ugyanakkor véges igazságokból él. Ahogy J. Hersch írja: „Nincs kapcsolat a szabadság és végesség, a szabadság és az igazság között”.

Ez a szabadság csakis az abszolút szabadság radikális, prometheuszi akarására törhet: az abszolút szabadságra.

Az ilyen személy: a) rendszeresen visszautasít mindent, ami a legkisebb formában is akadályozhatja vagy korlátozhatja „személyiségének” kiteljesedé-

sét és igenlését; b) vadul és nihilista módjára lázad az intézmények, a szocializáció folyamatai, a szokások, a társadalmi illem s az elkötelezettségek (pl. a felbonthatatlan házasság, örök fogadalmak) ellen; c) elítéli a társadalmat, s ezt tartja felelősnek az egyén hibáiért, korlátaiért és szegénységéért; d) nosztalgiát csupán az élvezetre és szabadságra épülő társadalom után érez, amelyben nincs „apa“, sem „felnöttek“, sem tanítómesterek, sem modellek, sem tanítványok.

A narcisztikus személyiség tehát a szekularizáció szülötte. Századunkban nincs már transzcendentális támpont; egyedül az immanencia a valóság. Ezen felül a tudományos ismeretek kihívó extrapolálása a szorosan vett emberi kérdésekre: a „gyorsulás gyorsulása“ megalkotta az önmagával, testével, másokkal, a világgal és az idővel szembeni narcisztikus ember képét. A „gyorsulás gyorsulása“ tisztavirág életű birodalomba vezeti be az embert, az állandó fejlődés kényszerébe szorítja, s kiszolgáltatottá teszi a lehetőségek óceánjában.

Az ember narcisztikus magával szemben, vagyis teljesen lekötött személyisége kifejlesztésének lázas keresése, emiatt teljes egészében inog és hullámzik. Saját énjé a legnagyobb terhe, mert elszabadult minden transzcendentális értéktől, hagyományos irányvonalától, s „magának kell tudni és akarni: tudni azt, hogy mit is kell akarnia, anélkül, hogy a legkisebb mértékben felkészítettek volna erre a feladatra“ (J. Hersch).

A narcisztikus ember kizárólag csak magába „fektet be“: gondjai előtérben teste, egészsége, ereje, fiatalsága, szépsége, szexuális vonzereje áll, vagyis az, ami a legműlékonyabb és legtörékenyebb. Elsikkasztja a halált, hogy a szerelmet ünnepelhesse, amit azonban ugyancsak privatizál. Képtelen megragadni az élet tragikus radikalitását: álmodozik. Fegyelem és aszkézis – amelyek nélkül nem születhet meg igazi emberi alkotás – szóba se jöhetnek. S azt az embertársát, aki veszélyt jelenthet szabadságának, vagy korlátot szabhat pillanatnyi élvezetének, kitörli életéből.

A világhoz való kapcsolatának fő jellemzője: utazni, valahol másutt, messze lenni, vagy legalábbis erről álmodni . . . Ami pedig az időt illeti, a narcisztikus ember mélyreható és általános sorvadástól szenved a folytonosságra és a jövőre, azaz a történelemre vonatkozóan.

2. Mi a teendő? Térjünk vissza az eredeti és igényes szabályokhoz, erőforrásokhoz: ezek alkotják a nevelés, a társadalmi élet és a demokrácia alapjait. Mondjuk ki bátran, s ismételjük: ha bármilyen korlátozást elnyomásnak és elidegenedésnek tartunk, akkor vége a családnak, a társadalomnak, a demokráciának. Hassunk oda, hogy a „kritikus szociológia“ ne csak azt emelje ki, ami relatív, átmeneti és szokványos az erkölcsökben, hanem mutasson rá arra, ami a törvényszerűségek mögött állandó és szilárd. – Az evangelizálás feladata, hogy gyógyszert találjon az ember különböző „viszonyulási síkjaira“: önmagához, testéhez, másokhoz, a világhoz és az időhöz való kapcsolatára.

V. Korunk lázas keresése

Mindaz, amit elmondottunk, nem jelenti azt, hogy egyáltalán semmifajta „vallásosság” sincs földrészünkön. Ellenkezőleg: Európa vallásos lázban ég. Egyesek, s nem ok nélkül, a vallásosság visszatértéről beszélnek. Helyesebb lenne újraéledést mondani, mert vallásos érzelem sohasem hiányzott teljesen a társadalomból. „A XX. század ugyanis ‚vallásosan’ éli laikus életét: Fény, Értelmelem, Tudomány! És forradalmi hítét: Haladás, Igazság, Szabadság!” Ezenfelül nem egy „vallásos” jelenséggel találkozunk: (a hagyományos vallások hanyatlása ugyanis eléggé újkeletű) mindenfelől (keletről és máshonnan) „új bölcsesség” hullámai jönnek. Hemzsegnek a szekták, „elektronikus egyházak” születnek, hódít a horoszkóp, az asztrológia s az okkultizmus divatja; kapósak a legprimitívebb zenei (Woodstock) és sportszerű „kommuniók”; terjed a test poány kultusza, stb.

A kereszténységben belül azonban komoly törekvések jelentkeznek. Gondoljunk csak Taizére, az „egység parabolájára”, a karizmatikus és más megújulási mozgalmakra, amelyek – gyakran a szerzetes közösségek mintájára – a legkülönbözőbb korú és rangú egyéneket fűzik egybe. Új szerzetesrendek születnek; feltűnő, hogy hány világi tanul teológiát, s a lelki gyakorlatos házak képtelenek befogadni minden jelentkezőt... S a pápa látogatásai hatalmas tömegeket mozgatnak meg; hívőket és hitetleneket egyaránt.

Láthatjuk az eddigi bálványok bukását is: a tudomány és a haladás elveszítette dicsfényét, eszközként kezdik kezelni őket, amelyekkel az ember jót és rosszat egyaránt elkövethet, templomokat és sírhalmokat egyaránt megtölthet. Igen sok kortársunkat „életundor” (taedium vitae) kísért; a fiatalok várják, hogy jöjjön valaki, aki feltárja előttük az élet értelmét. Egyre jobban látjuk, hogy nem a nagy politikai ideológiák, sem pedig a nagy történelmi események „elvei” és eszményei adnak feleletet az ember mélyéből feltörő kérdésekre, és nem ezek szolgáltathatnak értelmet a szenvedés és halál örök misztériumára. Egyedül a vallás képes felelni ezekre az elvárásokra, s csak ő oldhatja meg ezeket a problémákat, mivel kizárólag ő képes átfogni az emberi lét s rendeltetés teljességét” (L. Moulin).

VI. A szektáktól hemzsegő földrész

Kontinensünk ürességét sok jelentkező próbálja kitölteni. Többek között – mint már utaltunk rá – Európában és a két Amerikában hemzsegnek a szekták. Ezt a tényt nem hagyhatják figyelmen kívül azok, akikre az evangelizálás felelőssége hárul. A szekták ugyanazon a talajon burjánzanak, amelyiknek az evangélium egészséges magját kellene befogadnia.

Ezzel kapcsolatban – sajnos – csak néhány gondolatot taglalhatunk e szűkre szabott előadásban.

Miért inkább a szektákat keresik sokan az egyház helyett?

L. Moulin a következőképpen foglalja össze gondolatait: „Az élet értelmét s a biztonságot keresők számára az egyházak túl racionálisak, túlságosan be-

épültek a társadalomba s egyben túl nyitottak minden széljárás irányába: mindig a közép-megoldásokat keresik, liturgiájuk elvont, gyakran elvész a szavakban, nem elég eszkatologikusak stb. Ezért részesítik sokan előnybe a kisebbségi, szélsőséges követelményeket támaztó csoportosulásokat, amelyek a társadalom ellen vannak, azt határozottan ostorozzák, s amittől — lelkes prozelitizmussal — mindenkit meg akarnak menteni. A közeli vég reményében minden erejüket a jövőbe fektetik. Tanításuk általában egyszerű és világos, s igényes erkölcsösségük előmozdítja tagjaikban az önazonosság és a személyi érték jótékony tudatosulását. Gyakran sikerül a szekta tagjait átlagon felüli erkölcsi és vallásos szintre emelni. A szerintük túlságosan is racionalista teológiával szemben egyszerű, „szimplicista“ világnézetet hirdetnek, s ugyanilyen egyszerű feleleteket adnak az emberi lét problémáira. Liturgiájuk kevésbé sztereotíp és merev, hozzáférhetőbb szimbólumokat alkalmaznak, amelyek lehetővé teszik a résztvevőknek, hogy spontánul fejezhessék ki önmagukat. A hagyományos antiklerikalizmusra támaszkodva, laikus vezetők vannak, s idegenkednek mindenféle papi vagy hierarchikus rendszertől. Híveik minden rétegből és korosztályból toborzódnak, s helyet kapnak a társadalmi vagy más státusukkal elégedetlenek is (feketéek, szegények, nők, tanulók), sőt alkoholisták, kábítószeresek, idegbajosok, vagy éppenséggel önmagukat magányosnak érző fiatalok, egyszóval mindazok, akik erőtlenek vagy képtelenek valamilyen irányt találni.“

MÁSODIK RÉSZ: EVANGELIZÁLJUK EURÓPÁT! DE HOGYAN?

A kőrimeret és a talajvizsgálat után (ahol Isten szavát kellene elvetnünk) most magáról az evangelizálásról: — Mindenekelőtt ne felejsük, hogy az evangelizálás nem pusztá tükre a talaj vetületének, nem púp a probléma üregeire. A mennyek országa jóval több mint az elvárások és az igények, több mint az emberi ínség és nyomorúság kiváltotta vágyálom. Egyébként is léteznek hamis várakozások, embertelenítő vágyak és halálba vezető ösztönök is. Az evangelizálás felemeli az embert, bár igaz, hogy a kegyelem feltételezi a természetet. Az egyháznak néha tehát korholnia, egyengetnie, javítania és gyógyítania is kell tevékenységével, jóllehet a konkrét emberiséget kell evangelizálnia. Ennélfogva el kell jegyeznie magát a népek örömeivel és szenvedésével. — Mire van tehát szüksége az Egyháznak, hogy evangelizálhassa a szekularizált Európát?

1. A metafizika hiánya

Elsősorban is határozott és egészséges filozófiára. A világ számos problémája és zavara abból ered, hogy napjainkban a filozófiai reflexió szétforgácsolódik a részletekre szakadó, összefüggéstelen sőt ellentétes rendszerek és módszerek tejuftszerű halmazára. A világnak szüksége van arra, hogy újraértelkelje, módszeresen kutassa és bölcseletileg felülvizsgálja az igazságot. Bár jelen problémáink első pillanatra teológiaiak, ténylegesen azonban mindig filozófiai természetűek is. Nehezen oldhatjuk meg az emberiség nagy problémáit, ha értelmileg minden szétforgácsolódik, szétmálik, elgyengül. Szinte lehetet-

lennek tünik egy új és átfogó filozófiai rendszer kiépítése, mégsem menthetjük fel magunkat az alól a kötelezettség alól, hogy természetes eszünkkel is következetesen keressük az igazságot. A metafizika teljes hiánya, sőt gyakori elvetése eredményeképpen a modern ember képtelen a látható és megtapasztalható világon is túl gondolkodni. Következésképpen lehetetlenné válik a teológia, sőt minden hiteles emberi gondolkodás. A redukcionizmus és az általános szkepszis az evangelizálás legnagyobb akadályá.

2. Evangélium és kultúra

Az evangelizálás semmi esetre sem esik egybe a kultúra haladásával. Sőt független minden meghatározható kultúrától, mivel felülemelkedik rajtuk és javítja, korrigálja azokat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az Evangéliumot időn és kultúrán kívülálló embereknek hirdetjük. Számolni kell tehát az emberek kultúrértékeivel. A keresztény hit felhasználja környezetének számos kulturális vívmányát és nagymértékben gyarapodik ezáltal. De gyakran elfeledjük az ellenkező folyamatot: a keresztény hit, amikor kapcsolatba kerül különböző civilizációkkal és kultúrákkal, sajátos keresztény humanizmust áraszt ki magából, amelynek forrása maga a hit és a kinyilatkoztatás. S jóllehet igaz, hogy a hit sokat kap minden hiteles humanizmustól, nem kevésbé áll az is, hogy sok emberi-szellemi gazdagságot kapnak a civilizációk az Evangéliumtól. Minden erővel törekednünk kell tehát, hogy újra egybefonjuk a hit és a kultúra szálait (vö. Evang. nuntiandi 20).

3. Újból értékelnünk kell hitünk „racionális gyökereit“

Sürgősen fel kell fedoznünk és a világ elé kell tárnunk hitünk „racionális gyökereit“. Az evangelizálásnak igen rossz szolgálatot tettünk, amikor eltöröltük vagy mellőztük az egészséges apologetikát. Tagadhatatlan, hogy a múltban az apologetika túlméretezte erejét: csapdába esett, amikor túl sokat akart természetes ésszel bizonyítani, s megfélekedezett a szív világáról. Ez azonban nem jelenti azt, hogy korunk kultúrája ne igényelné a hit alapjainak nem hangoskodó, de mégis következetes kiépítését. A Jézus Krisztus Istenébe vetett hit értelmes cselekedet is. A kereszténység nagy misztériumai (pl. Krisztus feltámadása) túllépi a történelem kereteit, s mégis igaz, hogy a történelemben játszódnak le, – Poncius Pilátus alatt – s nyomot hagynak benne. A keresztény kinyilatkoztatás teljesen megfelel azon vágyaknak, amelyeket korunk embere az igazság, a jóság és a szépség után érez (vö. GS 21,5).

4. Népi vallásosság

A kultúra egyik kifejező formája a népi vallásosság. Mivel sok népszokás és babonás elem is vegyül bele, a közelmúltban egyes hithirdetők nem értékelték nagyra. Korunkban azonban mindenhol újra fölfedezik: „Mégis, ha okosan, az evangélium szellemében irányítják, sok értéket rejthetnek magukban . . .

Olyan eredményeket hozhatnak felszínre, amelyek másként talán nem is nyilatkoztak volna meg . . .” (Ev. nunt. 48). Ilyenek például a zárándoklatok is, amelyek ugyan régi keletűek, de ma ismét váratlan erőre kaptak, s egyre többen – főként fiatalok – vesznek részt rajtuk.

5. Az európai humanizmus főbb értékeinek gyógyítása

Fentebb említettük, hogy rendkívüli értékes hagyaték rejlik az európai örökségben: a személy egyedisége, méltósága, szabadsága, az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása, a tudomány és a haladás stb. Jóllehet a kereszténység öntömintáiban születtek s jutottak el hozzánk, napjainkban a transzcendentális gyökérzet nélkül jelentkeznek. Eredeti forrásukhoz való visszatérés gyógyíthatja meg egyedül Európát, s semlegesítheti a kiválasztódott „toxinok”, mérgeanyagok hatását. Csak egy „máshonnan eredő gyógymód” hozhat gyógyírt arra a járványos lelki levertségre, amellyel Európa jelenleg birkózik. Csak a keresztény hit és az Egyház szabadíthatja meg ettől a betegségtől. Vajon nem ezt a „felszabadítást és emberi előmenetelt” igényli öreg kontinensünk? Más földrészek éheznek, idült betegségek, analfabetizmustól, szegénységtől, igazságtalan kereskedelmi viszonyoktól szenvednek: az ő kórokozójuk a nyomor és az elnyomás. A miénk pedig az úr nélküli szabadosságé, amelyről Izajás beszél: „Az ökör megismeri gazdáját, és a szamar urának jászolát, csak Izrael nem ismer meg. . . . Elhagyták az Urat, . . . hűtlenül hátat fordítottak neki . . .” (1,3-4).

Nem akarjuk azt mondani, hogy az értékekért folytatott küzdelemben egyedül van az Egyház: mind több és több erő csatlakozik hozzá; tanítását és magatartását egyre inkább elfogadják, sőt keresik közreműködését. Kezdi ismét a világ lelkiismerete kezésének és hordozójának tartani. Mindenhol, ahol a világ sorsáról tárgyalnak, szükség van az etika terén végzett komoly kutatásokra, az elméleti és gyakorlati elvek egységes tanítására, amellyel csak az Egyház rendelkezik.

6. A plébánia és a kisközösségek

„Bármily módon akarnók is meghatározni az evangelizálás fogalmát, minden meghatározás csupán részleges, töredékes lesz; azzal a veszéllyel jár, hogy elszegényíti, sőt megcsonkítja ennek a fogalomnak igazi gazdagságát, sokrétűségét, dinamizmusát” (Ev. nunt. 17). Az Egyház mégis egyértelműen tanítja, hogy az evangelizálás mindenekelőtt a hívek tanúságtételétől függ az emberi közösségben. Ők sugározzák hitüket, s már életmódjuk kérdéseket vet föl a kívülről. Minden keresztény hivatott tehát az evangelizálásra. Egyedül az egyén ritkán tanúskodhat: közösségben kell tanúságot tennie. S ezzel kapcsolatban merülnek fel a komoly problémák. A plébánia, a keresztény élet és tanúságtétel klasszikus tere ugyanis láthatólag veszített lendületéből. Nagyrészt mások kezébe kerül az evangéliumi tanúság átütő ereje. Mindenekelőtt szám-talan kisközösség (imacsoport, karizmatikus közösség, egyházi bázis közösség)

működik, amelyekre vonatkozóan gondos megkülönböztetéseket tesz az Evangélii nuntiandi körlevél, és kiemeli pozitív szerepüket az Egyházban (58. pont). Tevékenységük némileg a szokásos kereteken (plébániák, Katolikus Akció) kívül folyik. Jelentős szerepet kapnak bennük a világi hívek (emiat sokan nem látják világosan a pap szerepét). Mindenesetre munkájuk kifogástalan és eredményes. A kérdés csak az, hogyan egyeztessük össze tevékenységüket a plébániai szervezettel s egyéb klasszikus formákkal? Hogyan nyerhetnek ezen utóbbiak újabb lendületet? Ez itt a nyílt kérdés!

A keresztény kisközösségek s a többi újkeletű mozgalmak alapsejtjei akkor érik el kiteljesedésüket és céljukat, ha beilleszkednek a plébániákba és így új lendületet kölcsönöznek ezeknek? Vagy pedig át kell helyezni evangelizálásunk súlypontját a kisközösségekre s hasonló mozgalmakra?

Tagadhatatlan, hogy napjainkban ez utóbbiak a „megtérések” színhelyei, a klasszikus szervezetek pedig „szolgáltatási szerveknek” látszanak. Európa igazi misszionálását Isten népének hagyományos vázán és keretein, a plébániákon és egyházmegyéken kívül, a kisebb vagy nagyobb közösségi mozgalmakban és azok csoportjaiban kell végbevinnünk?

7. A Katolikus Akció mozgalmi

„A világi híveket saját hivatásuk beleállítja a világba, és a legkülönbözőbb munkaköröket töltik be. . . . Elsőrangú és közvetlen feladatuk nem az egyházi közösségek megalapítása és vezetése, mivel ez sajátosan papi munka. . . . Evangelizáló munkájuk sajátos területe a rendkívül bonyolult politikai, társadalmi, gazdasági élet; a kultúra világa, a tudomány, a művészetek, a nemzetközi kapcsolatok, a tömegkultúra eszközei, de sok minden egyéb is, ami érinti az evangelizációt: a szerelem, a család, gyermekek és ifjak nevelése. . . .” (Ev. nunt. 70). Innét a klasszikus Katolikus Akció állásfoglalása: Omnia instaurare in Christo (Mindent újjáteremteni Krisztusban). Napjainkban azonban itt is számos kérdés merül fel.

Éppen ezért az evangélium nyilvános hirdetésén kívül mindig szükség lesz a közvetítés másik formájára is: embertől-emberig. . . . Nagy hiba volna, ha a tömegapostolkodás eszméje elfeledtetné velünk ezt a másik továbbadási módot, amelyben valakit személyileg megragad egy különlegesen neki szóló szó, amelyet más mondott neki (Ev. nunt. 46).

Ebből következik a legnehezebb kérdés: Hol valósul meg leginkább kontinensünkön az embertől emberig érő apostolkodás? A papokra annyi egyéb feladat nehezedik, s a világiaknak nincs mindig megfelelő felkészültségük és belső motivációjuk erre a nehéz munkára! Ha tehát az Úr a jövőben nem árasztja az Egyházra — a belső egyházi életet szolgáló karizmák mellett — a kifelé, a misszionálásra irányuló karizmák bőségét, nagyban hiányozni fog az evangélium első hirdetése (a kerigma) földrészünkön. Mert — kevés kivételtől eltekintve (pl. a Mária-légió, az Újkatekumenátus és Cursilló) — jelenleg igen keveset teszünk, hogy hirdessük Krisztust azoknak, „akik távol vannak tőle”.

8. A „kerigma“ és a „katekézis“ helyes adagolása

Mindenfelé rendkívüli erőfeszítéseket tapasztalunk a katekézis érdekében: katekétákat képzünk, bevonjuk a szülőket, audiovizuális anyagot készítünk. Ez a kategetikai erőfeszítés még akkor is mély benyomást gyakorol a jóakarátú megfigyelőre, amikor itt-ott fogyatékoságokkal is találkozunk. Igen nehéz körülmények között nagyon szép dolgok születnek. Ne ítéljünk tehát elhamarkodottan!

S mégis megkérdezhetjük: Elég-e, amit csinálunk? A lényegét adjuk-e? Mert a katekizáltak nagy részének igen gyenge vagy éppen semmilyen hite sincs. Első evangelizálásunk, a kerigma még várat magára! Jelen helyzetünkben (a plébániákon, iskolákban, munkahelyeken) kell megteremtenünk az első ígihirdetés „helyeit“ és „pillanatait“. Régen az iskolai lelkigyakorlatok, a plébánia s a falusi népmisziók mozdították elő a megtérést és a visszatérést a keresztény élet gyakorlatára: ma nincs pótlásukra megfelelő keret. Papjaink és híveink egyébként sincsenek felkészítve az evangélium illetően hirdetésére. Új „eszközöket“ és új „helyeket“ kell tehát keresnünk s teremtenünk az első hit-hirdetés, a kerigma számára. Az evangelizálás új módszereire és új típusú hirdetőire van szükségünk.

9. Pál az Areopáguszon és Péter pünkösdkor

Kétségtelen, hogy korunkban több útja s módja lesz az első hit-hirdetésnek. Lesz, aki Pál példáját követi: a helyi kultúrából és civilizációból indul ki az Areopáguszon (vö. ApCsel 17,23b-28). Ez a hosszabb út, amely több közvetítőt vesz igénybe, s távolba nyúlóbb evangéliumi előkészítést tart. Alexandriai Szent Kelemen és sokan mások követték ezt az utat, és Istennek a kultúrában megtalálható nyomaira támaszkodtak.

Mások inkább Pétert utánozzák, aki kilépett az utolsó vacsora terméből, s azonnal és közvetlenül hirdette Krisztus misztériumát: „Tartsatok bűnbánatot és keresztelkedjék meg mindegyiktek...“ (ApCsel 2,38-40b). Nem kellene a hit-hirdetőnek (anélkül, hogy elhanyagolná a „közvetített“ és progresszív hit-hirdetést, a pedagógia és a kapcsolatteremtés technikáját, az emberi bölcsesség eszközeit) komolyan megfontolnia Szent Pál mondását? „Én is, amikor nálatok jártam, testvérek, nem kerestem szavakkal vagy bölcsességgel akartam nektek hirdetni Isten tanúságtételét, ... hogy hiteteknek ne emberi bölcsesség, hanem Isten ereje legyen az alapja“ (1Kor 2,1-5).

Henri de Lubac találó sorokat írt arról, hogy az evangéliumi üzenetet előkészítő szavaink a végtelenségig nyúlhatnak: „Olyan hálót szövünk, amelyikbe belegabalyodik saját buzgóságunk. ... Sokféle szövet kell megteremtenünk, azután fenntartanunk; mindeniket egy szükséglet váltotta ki. ... Figyelembe kell venni a különböző mentalitásokat: egyesek maradiak, mások előítéllettel teltettek. ... Semmit elhamarkodni vagy kioltani nem szabad. ... Mindent az evangéliumért teszünk, hogy mindenkit üdvözítsek“ (1Kor 9,22). ... Egyébként az „angelizmusba“ esünk, amely sohasem teljesen hűséges az Evangélium-

hoz. ... De mégis felmerül a kérdés: sikerül ilyen sűrű hálón átszűrődnie a lényeges üzenetnek? Az apostolkodás előkészítése és segédszerveinek megszervezése elég időt és szabadságot hagy az apostolnak?" (Méditation sur l'Église)

10. Folytatólagosság és szakítás

De Lubac így folytatja a gondolatmenetet: „A gyakorlatban s gyakran öntudatlanul evangelizálásunk bizonyos immanentizmustól szenved. Az evangélium, bár megfelel az emberi szív alapvágynak, szakítást is jelent a bűntől megsebzett természet szükségleteivel és ösztöneivel. Annyira hangsúlyozzuk az emberi szív és az evangéliumi üzenet folytonosságát, hogy kikerülhetetlen következetességgel antropológiát (embertant) csinálunk az emberré lett Isten vallásából. ... Ez az ún. immanentista irány. Nem támadja, hanem szétmálasztja a hit igazságait. Azáltal akarja őket elmélyíteni, és felfedni bennük a végső igazságot, hogy belénk építi azt.”

11. A szó teljhatalma

Valószínű, hogy bizonyos neo-pelagianizmustól s az Isten mindenható szavába vetett hit hiányától szenvedünk. Öntudatlanul is ránk nyomta bélyegét a pelagianizmus: az ember alapvetően jó és gyökerében képes jót cselekedni s másokat is erre vezetni. Nem tagadjuk a kegyelem szükségességét, de a gyakorlatban édes keveset számolunk vele. Innét az aktivizmus és a levertség. A neopelagianista hithirdető nem tesz mást a mai emberi eltoppultság, a vallási közönyösség, a civilizációnk „önkívületi” állapota láttán, csak megduplázza erőfeszítéseit és találékonyágát, míg az át nem csap levertségbe.

Egyetlen orvosság van ez ellen: fel kell fedezni az isteni szó mindenható-ságának valóságát. „A föld magától terem, először szarát, aztán kalászt, majd telt szemet a kalászbán” (Mk 4,28). Isten szava saját erejéből változtatja meg a szíveket: „... akkor beszélünk evangelizálásról, amikor az Egyház magának az általa hirdetett Isteni Üzenetnek erejével megtéríteni igyekszik az egyes embereket és az emberi közösségeket...” (Ev. nunt. 18).

Első helyen áll és nélkülözhetetlen Isten szavának hirdetése, még abban a korban is, amikor hemzsegnék a kapcsolatteremtés módjai és módszerei. „Annak ellenére, hogy a mai ember torkig van már a szavakkal, unja a beszédek hallgatását, sőt, ami még rosszabb: immunizálva van már a szavak ellen, ... ne becsüljük le az élő szó erejét, ne veszítsük el beléje vetett bizalmunkat. ... „A hit hallásból fakad” (Róm 10,17). A hallott szó vezet a hithez” (Ev. nunt. 42).

A szentlélek sugallatától vezetettve, a szentek buzgóságától lelkesítve két, az Evangélium nuntiandiból merített idézettel zárjuk előadásunkat:

„Az evangelizálás jó módszerei fontosak, — de soha, a legkiválóbb módszerek sem pótolhatják a Szentlélek csendes munkáját. Bármekkora legyen is a hithirdető tudása, mindez semmi, ha a Szentlélek nem kíséri. ... Nem ok nélkül kezdődik az evangelizáció a Szentlélek sugallatára pünkösdi hajnalán” (75).

„A hit szolgálói között legsúlyosabb nehézség maga a lanyhaság. Külső jele a fáradtság, csalódás, kényelmesség, közöny, főleg pedig az örömtelenség. . . . Őrizzük meg tehát a szív buzgóságát. Őrizzük meg azt az édes örömet, hogy továbbbáthatjuk az evangéliumot, még ha könnyek között vetünk is. Legyen bennünk ez a szándék szilárd elhatározássá, amitől senki sem tud eltéríteni“ (80.).

(Forrás: La Documentation Catholique, Nr. 1906, 1985. nov. 17., rövidítve)

Teleki Béla

PAPI LELKISÉG A SZEKULARIZÁLT VILÁGBAN

„A kimagasló tehetségek között – gyár- és bankigazgatók, orvosok, mérnökök stb. –, melyeket eddig tanulmányoztam, egynek sem volt képessége, hogy olyan mélyen megragadja számtalan ember életét, mint a hivatásának magaslatán álló katolikus pap“ – jelentette ki Dr. Donald O. Clifton kutató pszichológus és a SRI (Selection Research Incorporated) kutatóintézet elnöke, a The Priest Perceiver Interview (A papokat bemutató interjú) végén 1983-ban.

A katolikus pap sajtósága hatóereje minden bizonyonnyal kapcsolatos lelki-ségével. Tanulmányunkban a katolikus pap lelkiségét vizsgáljuk a mai, szekularizált világban. Közben feltételezzük a fogalmak: pap, lelkiség, szekularizált világ . . . ismeretét.

Gondolatvitelünket két részre tagoljuk. Az elsőben a papi lelkiség helyét kutatjuk, szemléljük azt a talajt, amelyből kihajt és ahol virágzik. Majd keressük (II. rész) ezen lelkiség minőségét és megjelenési változatait.

I. A papi lelkiség mai színtere

Amikor a papi lelkiség talaját, színterét említjük, szemünk előtt a mai – joggal vagy tévesen szekularizálnak nevezett – világ jelenik meg, minden szépségével és árnyoldalával, a technikai haladással és az értékrend elhalásával, a roppant kényelemmel és a szívszorongató elbizonytalanodással, a szédítő építkezéssel és a természet szemérmetlen fojtogatásával . . .

a) Szekularizált világ

A szekularizált világ a hívő eszébe juttatja Isten választott népének számkivetettségét Egyiptomban (Kiv 1,8-22) és Babilonban (2Kiv 25,8-21). Izrael idegen földön él, ellenséges népek és szokások, gyakran elnyomó uralom alatt. Helyzete elbizonytalanodást, elkeseredést szülhet, a kilátástalanság és hiábavalóság érzete is kísért. Olyanok között kénytelen tengetni életét – máról holnapra –, akik „nem félik az Urat, nem igazodnak törvényeihez és